EPIK ASARLARNI O‘QITISHDA SUN’IY INTELLEKT VOSITALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI

Yusufjonova Nazokat Nig‘madjon qizi,
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti doktoranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.17183777

Annotatsiya: *Maqolada epik asarlarni o‘qitishda sun’iy intellekt (SI) vositalaridan foydalanishning tizimli metodikasi taklif etiladi. Taklif etilayotgan yondashuv loyihaga asoslangan ta’lim (PBL) tamoyillariga tayangan holda to‘rtta bosqichni qamrab oladi: tayyorgarlik, badiiy matn bilan tanishish, asar tahliliga kirishish va baholash. Mazkur o‘qitish usuli epik matnni chuqur idrok etish, dalillash, integratsiya asosida jamoaviy o‘rganish va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga yo‘naltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *epik asar, sun’iy intellekt, adabiy ta’lim, loyihaga asoslangan ta’lim (PBL), adaptiv baholash, kreativ fikrlash, metodik platforma.*

Методика использования инструментов искусственного интеллекта в обучении эпическим произведениям

Юсуфжанова Назокат Нигмаджоновна,
докторант (DSc) Ташкентского государственного университета узбекского языка и литературы имени Алишера Навои

Аннотация: *В статье предлагается систематическая методика применения инструментов искусственного интеллекта (ИИ) при обучении эпическим произведениям. Предлагаемый подход, опирающийся на принципы обучения, основанного на проектной деятельности (PBL), охватывает четыре этапа: подготовка, знакомство с художественным текстом, переход к анализу произведения и оценивание. Данный способ обучения ориентирован на глубокое понимание эпического текста, аргументацию, коллективное обучение на основе интеграции и развитие творческого мышления.*

Ключевые слова: *эпическое произведение, искусственный интеллект, литературное образование, обучение на основе проектов (PBL), адаптивное оценивание, креативное мышление, методическая платформа.*

Methods for ıntegratıng artıfıcıal ıntellıgence tools ın teachıng epıc lıterature

Yusufjonova Nazokat Nigmadjon qizi,
Doctoral student (DSc), Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi

Abstract: *This article presents a systematic approach to integrating artificial intelligence (AI) tools in teaching epic literature. The proposed method follows stages based on the principles of Project Based Learning (PBL): preparation, introduction of the literary text, textual analysis, and assessment. This teaching technique aims to enhance deep comprehension of epic texts, promote evidence-based argumentation, facilitate collaborative learning, and foster creative thinking.*

Keywords: *epic literature, artificial intelligence, literary education, Project Based Learning (PBL), adaptive assessment, creative thinking, methodological platform.*

Loyiha asosida o‘qitish (Project Based Learning – PBL) metodikasi o‘quvchilar bilimini hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga, mustaqil izlanishga va ijodiy fikrlashga yo‘naltirilgan yondashuvdir. Bu metod an'anaviy faktlarni yod olishdan ko‘ra, bilimlarni qo‘llash va o‘zlashtirishga urg‘u beradi. Loyihaviy o‘qitish dastlab amerikalik pedagog William Heard Kilpatrik tomonidan XX asr boshlarida ilgari surilgan bo‘lib, bu yondashuv "Markazda – o‘quvchi!" tamoyilini ilgari suradi [4]. Ya'ni PBL jarayonida o‘quvchilar muammoli vazifalarni jamoada bajarib, yangi bilim va ko‘nikmalarni tajriba orqali egallaydilar. Bunday hamkorlikdagi ijodiy faoliyat o‘quvchilarda yangi narsalarni o‘rganishga ijobiy munosabat uyg‘otib, ularning tadqiqotchilik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Buck Institute for Education tadqiqotlari[1] PBL (Loyihaga asoslangan ta'lim)ni faqat mavzuni o‘zlashtirish vositasi sifatida emas, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladigan strategiya sifatida tushuntiradi: *"Loyihaga asoslangan ta'lim – bu sinfda o‘quvchilarni hayotiy muammolar va vazifalarni mustaqil izlanish orqali o‘rganishga jalb etadigan dinamik o‘qitish usuli bo‘lib, bunda ular chuqur bilimga ega bo‘ladilar. PBLning eng muhim yutug‘i o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchining oshishi va o‘qishga ijobiy munosabatning kuchayishidir"*[3].

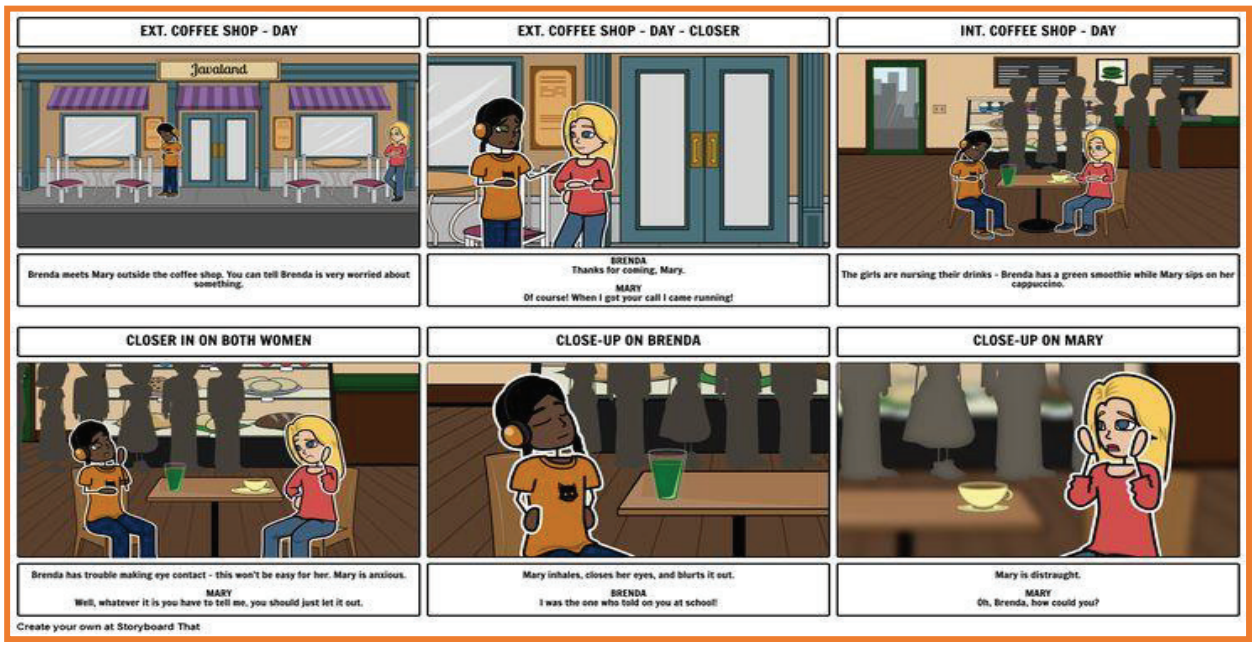
Loyihaga asoslangan ta'lim (PBL) yondashuvini epik asarlarni o‘qitishda qo‘llash o‘quvchilarning asar mazmunini chuqur o‘zlashtirishiga va voqealarni tanqidiy mushohada qilishiga zamin yaratadi. Bu jarayonda konstruktivizm nazariyasi nuqtayi nazaridan o‘quvchilar epik asarlar mazmunini o‘zlari "kashf etib", loyiha davomida mustaqil xulosa va umumlashmalar chiqarishadi. Bu esa, ularda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini shakllantiradi. Xususan, umumta'lim maktablarining 5-sinf "Adabiyot" darsligiga kiritilgan "Uch og‘a-ini botirlar" ertagi, 6-sinfda o‘qish uchun tavsiya qilingan Odil Yoqubovning "Yaxshilik" hikoyasi, 7-sinfda berilgan Normurod Norqobilovning "Oqbo‘yin" qissasi kabi nasriy asarlar bilan tanishgandan so‘ng "Asardan sahnagacha" deb nomlangan loyiha ishi berilishi mumkin. Kichik guruhlarga loyihani variativ tarzda bajarishlariga imkon berish maqsadga muvofiq, shunda o‘quvchilar qiziqishiga qarab topshiriqni tanlaydilar. Xususan, "Mini spektakl yaratish" (asar motivlari asosida kichik sahna ko‘rinishi tayyorlash), "Grafik roman (komiks) yaratish" (asar syujeti va qahramonlarini zamonaviy komiks tarzida tasvirlash), "Tarixiy blog yaratish" (asar voqealari bo‘lib o‘tgan davr va joylarni, syujetni blog formatida qayta hikoya qilish) kabi loyiha ishlari o‘quvchilarni bir asar tahliliga turli tomonlarda yondashuv asosida kirishish imkonini beradi va taqdimot jarayonida bir-birlarining ishlarini qiziqish bilan tinglaydilar.

Epik asarlar bilan ishlashda raqamli texnologiyalar, jumladan sun'iy intellekt generatorlari asardagi voqealar rivoji, obrazlar tizimi, kompozitsiya va badiiy tasvir vositalarini qisqa muddatda aniqlab, izchil tahlil qiladi. ChatGPT, Claude, AI kabi til modellari badiiy matndagi asosiy muammo va ziddiyatlarni ajratib ko‘rsatadi. Bu o‘quvchilar uchun asarni yaxlit anglash va voqealarni tushunish jarayonini yengillashtiradi. LanguageTool va Grammarly epik asarning til xususiyatlarini tahlil qilishga, badiiy vositalarning matndagi vazifasini aniqlashga yordam beradi. Perplexity AI qahramonlar xarakteri va ular orasidagi munosabatlarni o‘rganish, IBM Watson NLU yoki MonkeyLearn dasturlari hissiyot tahlili (sentiment analysis) orqali qahramonlardagi kayfiyat foizlarini ko‘rish mumkin. Olingan natijalar guruhlarga

[1] Buck Institute for Education (BIE) hozirgi nomi PBLWorks – bu xalqaro miqyosda tan olingan, faqatgina Loyihaga asoslangan ta'lim (Project Based Learning, PBL) metodikasini rivojlantirishga ixtisoslashgan ilmiy-tadqiqot va metodik markazdir. – URL: https://www.pblworks.org/research

loyiha topshirig‘ini to‘g‘ri yo‘nalishda amalga oshirishlariga asos bo‘ladi.

O‘quvchilar tadqiqot va tahlildan olgan bilimlariga tayangan holda ijodiy mahsulot yaratishga kirishadi. Agar loyiha “Komiks yaratish” bo‘lsa, maktab o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan, asar syujetini bosqichma-bosqich tasvirlash asosida vizual hikoya qilish imkoniyatini metlar mavjud. Bu o‘quvchilarga chizish yoki grafik dizayn bo‘yicha maxsus ko‘nikmalarga ega bo‘lmasdan ham sifatli komiks yaratish imkonini beradi. Shuningdek, personajlarning harakatlari, yuz ifodalarini o‘zgartirish, kiyim-kechak va muhit elementlarini asar davri yoki joyiga moslash mumkinligi asar kontekstini to‘g‘ri aks ettirishga yordam beradi.

1-rasm. StoryboardThat platformasi interfeysi

beruvchi **StoryboardThat** platformasi nihoyatda samarali (1-rasm). Platformada o‘quvchilar asar syujet chizig‘idagi har bir asosiy voqealarni kadr sifatida joylashtirib, komiks yoki hikoya sahifasini yaratadilar. Bu esa mazmunni qayta ishlash va asosiy g‘oyani ajratib olish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Loyihaga asoslangan ta’lim (PBL)dagi muhim jihat hamkorlikdir. StoryboardThat platformasida ishlashda guruhning har bir a’zosi uchun aniq vazifalarni belgilash mumkin: biri syujet sahnalarini tanlaydi, boshqasi dialoglarni yozadi, yana biri visual dizayn bilan shug‘ullanadi. Bu jarayon o‘quvchilarni nafaqat tahlilga, balki rejalashtirish, o‘zaro muloqot va mas’uliyatni bo‘lishishga o‘rgatadi.

Platforma juda sodda interfeysga ega bo‘lib, unda tayyor shablonlar, fon va pred-

Mazkur platformada yaratilgan komikslar onlayn saqlanadi va ulardan PDF yoki bosma holatda ham foydalanish mumkin. Bu o‘quvchilar ishini sinf oldida, maktab tadbirlarida namoyish qilish uchun qulay bo‘lib, ijodiy mehnatining natijasini vizual shaklda ko‘rish qoniqish va zavq hissini beradi.

Loyiha mahsulotini namoyish etish – PBL-ning muhim bosqichi [2]. Barcha guruhlar o‘z ishlarini himoya qilish jarayonida auditoriya savollariga javob berishadi. Bu esa ularning asar bo‘yicha tushunchalarini yanada mustahkamlaydi va tanqidiy yondashuvni shakllantiradi. Loyiha tugagach, guruhlar o‘z faoliyatlarini tahlil qilishadi: jamoaviy ish qanday kechdi, hamma teng qatnashdimi, maqsadga erishildimi, nimalar yaxshi chiqmadi, agar qaytadan boshlashsa nimalarni boshqacha qilish-

gan bo‘lar edi va hokazo. Taqdimot yakunida o‘qituvchi har bir loyiha bo‘yicha to‘xtalib, takomillashtirish mumkin bo‘lgan tomonlarini aytib o‘tadi. Shuningdek, o‘quvchilar tayyorlagan ijodiy ishlardan maktabda ko‘rgazma tashkil qilish yoki komikslar, blog postlari devoriy gazeta shaklida ilinishi ham mumkin.

da ijodiy tafakkur va raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Adabiyot fani o‘quvchini matn ustida ishlash, badiiy tahlil qilish, voqealar ketma-ketligini tushunish va obrazlarni talqin qilishga o‘rgatsa, IT sohasi shu bilimlarni amaliy mahsulotga aylantirish imkoniyatini beradi (1-jadval).

1-jadval

“Asar voqealari asosida komiks yaratish” loyiha ishini tayyorlashda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyati

№	She’riy to‘plam tayyorlashda foydalaniladigan sun’iy intellekt vositalari	Sun’iy intellekt vositalarining imkoniyatlari	Baholash mezonlari	Kutilayotgan natija
1	ChatGPT Claude.AI LanguageTool Grammarly Perplexity AI IBM Watson NLU MonkeyLearn	Murakkab voqealarni tahlil qilib, komiks uchun muhim dramatik nuqtalarni aniqlashga yordam beradi.	Asarning mazmun-mohiyatini to‘g‘ri anglash, syujet va qahramonlar xarakterlar tavsifini tahlil qila olish; - tanlangan dramatik sahnalar asardagi asosiy g‘oya va konfliktlarni to‘liq aks ettirishi.	O‘quvchilar epik asarlarni o‘qishda passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanganliklari bois obrazlar, syujet tafsilotlari va motivni chuqurroq anglab yetadilar.
2	StoryboardThat DALL-E Midjourney	Tayyor shablonlar asosida komiks sahnalari yaratish, fon va personajlarni moslashtirish, matnli bulut va dialoglar qo‘shish; - tasvir va fonlarni matn tavsifi asosida yaratish, sahnalarni badiiy boyitish	- Syujetning to‘liqligi va sahnalar ketma-ketligining asar voqealariga mosligi; - asarni ijodiy va mantiqiy qayta ifodalash sifati, yangilik elementi va original yondashuv; - raqamli vositalar orqali loyihani boyitish darajasi – vizual materiallar sifati, AI yordamidan o‘rinli foydalanganlik va texnik sayqallanganlik.	- Asar syujetini to‘liq tushunish va voqealar ketma-ketligini aniq aks ettirish malakasi rivojlanadi. - mavjud matndan yangi, original va ijodiy yondashuv asosida komiks sahnalarini yaratish ko‘nikmasini egallaydilar. - raqamli dizayn va AI vositalaridan o‘rinli foydalanish, vizual materiallarni texnik jihatdan sifatli tayyorlash tajribasi oshadi.

PBL mohiyatan integratsiyani talab qiladi. Shu ma’noda Adabiyot va IT yo‘nalishlarini birlashtirib loyiha ishi berish o‘quv jarayonida juda samarali yondashuv hisoblanadi, chunki bu ikki soha o‘quvchilarda bir vaqtning o‘zi-

Berilgan topshiriq asosida o‘quvchilar epik yoki lirik asarni o‘rganib, undan qisqa sahna ssenariylarini yaratadi, keyin ularni StoryboardThat yoki DALL·E kabi vositalarda komiks yoki illyustratsiyaga aylantiradi, Boomy yoki

Beatoven orqali fon musiqasi qo‘shadi, yakunda esa FlippingBook yoki Kotobee Author yordamida interaktiv elektron kitob shaklida taqdim etadi.

Mazkur sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish fantastik asarlarni o‘rganishga oid loyiha ishlarini tashkil etishda ham samarali. Sababi bu janr bolalarning tasavvurini kengaytirish, kreativ fikrlashini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Amerikalik pedagog Carl Anderson izlanishlari shuni ko‘rsatadiki, bolalar fantastik asarlar o‘qiganida yoki yozganida o‘z hayotiy muammolarini ramziy shaklda hal etishga intilishadi, shu tariqa ijod terapiyasi effekti yuzaga keladi. U o‘zining “Teaching Fantasy Writing” asarida buni quyidagicha tushuntiradi: *“Fantaziya yozish orqali o‘quvchilar “parakosm” – ya’ni tasavvuriy dunyo yaratadilar, bu jarayon ularni o‘zining ichki dunyosi bilan ishlashga, hissiyotlarini tashqariga chiqarishiga va shaxsiy muammolarni ramziy tarzda ifodalashga yo‘naltiradi*” [1]. PBL metodikasi esa bu jarayonni amaliy loyiha ishiga aylantirib, o‘quvchini asarni qayta ishlash, yangi shaklda yaratish va taqdim etish jarayoniga jalb qiladi. Deylik, 6-sinf o‘quvchilari Hojiakbar Shayxovning “Birinchi sinov” yoxud Rey Bredberining “Bir kunlik yoz” ilmiy-fantastik hikoyalari bilan tanishib chiqishdi. O‘qituvchi imiy-fantastik hikoyalarga xos adabiy-nazariy tushunchalar haqida ma’lumot berganidan so‘ng kichik guruhlarga bo‘lingan jamoalarga original fantastik hikoya yozish va uni ko‘rgazmali shaklda taqdim etish uchun bir nechta mavzularni loyiha ishi sifatida tavsiya qilishi mumkin: “Kelajak maktabi”, “Sehrli ashyo topib olgan bola”, “Beshinchi fasl”, “Suv ostidagi shahar”. Quyidagi sun’iy intellekt va raqamli vositalar fantastik loyihani yaratishda qimmatli yordamchi bo‘lishi mumkin: fantastik hikoyalar syujeti uchun g‘oyalar berishda EduAide.ai dasturi, matn tavsifidan 3D obyektlarni yaratishda Spline AI (2-rasm).

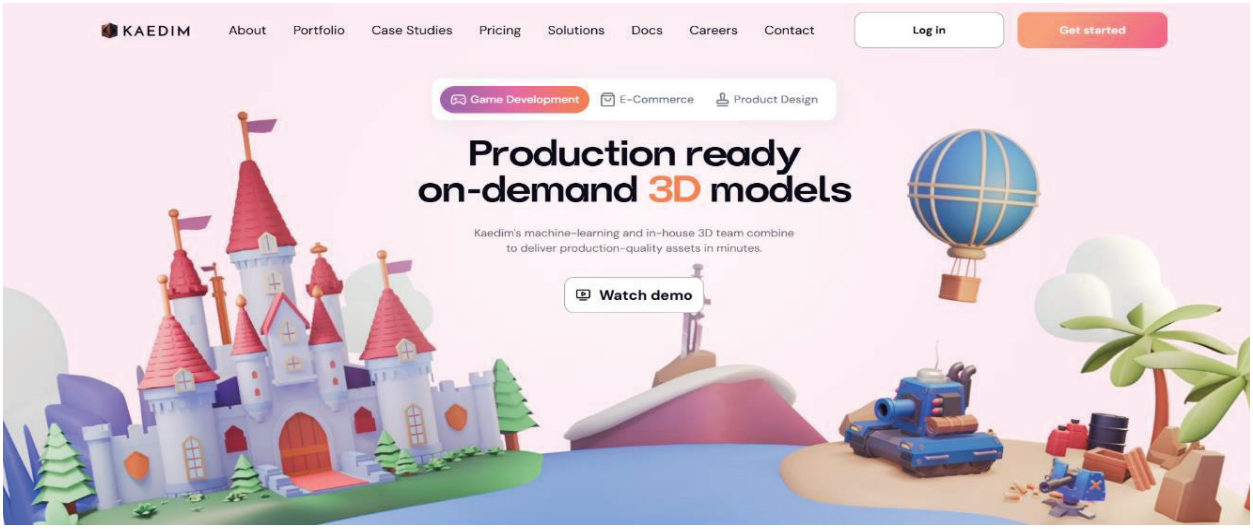
Agar loyiha so‘ngida yaratilgan hikoyalar kitobcha ko‘rinishida bo‘lsa, “Fantastik kitoblar yarmarkasi”ni tashkil etish, agar maket ko‘rinishida bo‘lsa, “Kreativ maketlar galereyasi” ko‘rgazmasini o‘tkazish mumkin. Bunday taqdimot bolalarda g‘urur va mas’uliyat hissini uyg‘otadi, chunki ular o‘z mualliflik mahsulotini namoyish etishadi.

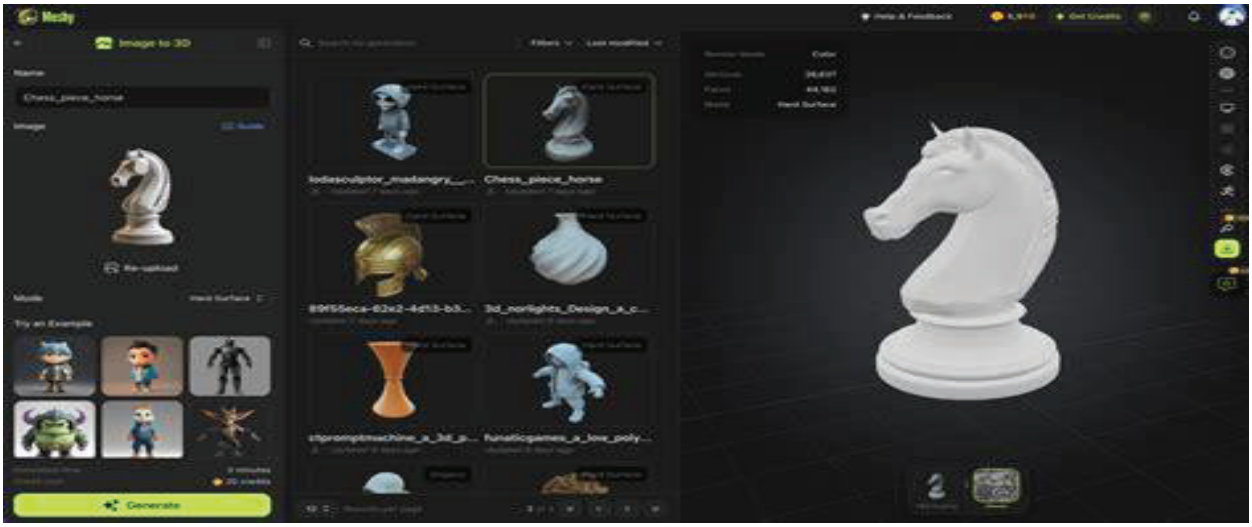
Ko‘rinadiki, fantastik asarlarni PBL asosida o‘qitish o‘quvchilarning bilimini kengaytirish, tasavvurini boyitish, kreativ fikrlash va texnologik kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali yo‘lidir. Bu yondashuv o‘quvchining darsda faol ishtirok etishiga xizmat qiladi va o‘z ishining yakuniy mahsulini ko‘rish o‘rganishga, yaratishga bo‘lgan ishtiyoqini yanada oshiradi.

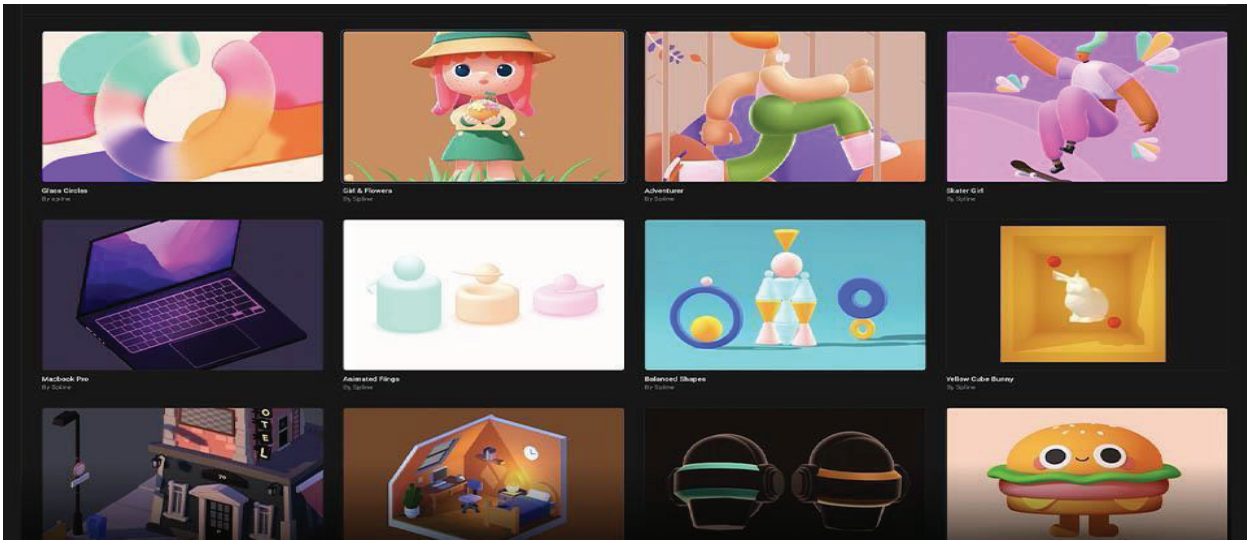
Adabiyot va IT integratsiyasidagi loyiha ishi o‘quvchilar uchun nafaqat o‘quv topshirig‘i, balki real hayotga mos, zamonaviy ijodiy tajriba bo‘lib xizmat qiladi. Ular asarni chuqur tushunish bilan birga, uni raqamli vositalar yordamida keng auditoriyaga taqdim etish imkoniga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning kelajakdagi ijodiy va texnologik yutuqlari uchun poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Pedagogik tadqiqotlarda loyihaviy yondashuv o‘quvchini ta’lim subyekti darajasiga olib chiqishi, passiv tinglovchidan faol ishtirokchi, kashfiyotchi va ijodkorga aylanishi ta’kidlanadi [5]. PBL jarayonida adabiyot nazariyasining asosiy tushunchalari, janr xususiyatlari, badiiy tasvir vositalari, syujet tuzilishi, tahliliga oid ma’lumotlar o‘quvchilar tomonidan bevosita amalda qo‘llanilib o‘rganiladi, shu bois ular uzoq vaqt yodda qoladi. Lirik janrda she’r yozib ko‘rgan, epik asarni sahnalashtirgan, fantastik hikoya yaratgan yoki detektiv jumboqni hal etgan bola endi o‘sha janr ruhini chin ma’noda his etadi va keyingi darslarda bu bilim ustiga yangilarini qurishga tayyor bo‘ladi.

PBL strategiyasi, ayniqsa, zamonaviy raqamli avlod bo‘lmish hozirgi o‘quvchilarning

2-rasm. Kaedim AI 3D Model Generator, Meshy.ai va Spline AI platformalari interfeysi

ehtiyoj va qiziqishlariga javob beradi. Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt vositalarini darsga integratsiya qilish nazariy bilimlarni singdirishda katta yordam beradi. Natijada, nazariy ma’lumotlar quruq ma’ruza shaklida emas, balki jonli interaktiv faoliyat davomida o‘zlashtiriladi.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, PBL asosida o‘qitish metodikasi adabiyot fanini o‘quvchilar uchun chin ma’noda hayot maktabiga aylantiradi. Badiiy asarlarni o‘rganish jarayoni faqatgina matnni tahlil qilish bilangina cheklanmay, balki o‘quvchilarning o‘z tajribasi, hissiyoti va tafakkuri bilan uyg‘unlashadi. Bunday yondashuv natijasida adabiyot darslari bolalarga nafaqat bilim beradi, balki shaxsiy rivojlanish, ijodiy tafakkur va kompetentlikni ham shakllantiradi. Bu ilmiy-metodik yondashuv bugungi ta’lim standartlariga – tanqidiy fikrlovchi, jodkor va axborotni tahlil qila oluvchi shaxslarni tarbiyalashga – to‘la mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Anderson, C. Teaching Fantasy Writing: Lessons That Inspire Student Engagement and Creativity: Grades K-6. Corwin Literacy: Corwin, 2024. – P. 272.

2. Gateway article: The Science Behind Project-Based Learning and Confidence: A Teacher’s Guide // Ahead-App blog. https://ahead-app.com/blog/confidence/the-science-behind-project-based-learning-and-confidence-a-teacher-s-guide

3. Kangasharju A., Ilomäki L., Lakkala M., Toom A. Lower secondary students’ poetry writing with the AI-based Poetry Machine // Computers and Education: Artificial Intelligence. – 2022. – Vol. 3. – Art. 100048 (7 p.). – URL: https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100048

4. Kilpatrick W.H. The project method// Teachers College Record, 1918. Vol. 19, no. 4. - P. 319-335.

5. Sirisrimangkorn L. The Use of Project-Based Learning Focusing on Drama to Promote Speaking Skills of EFL Learners // Advances in Language and Literary Studies. – 2018. – Vol. 9, No. 6. – P. 14–20. – URL: https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1204717.pdf

6. Смирнова Е. О., Савина Н. В. Индивидуализация и персонализация обучения в цифровой образовательной среде // Цифровая педагогика. – 2021. – № 1. – С. 45–50. – URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=45763091

7. Voogt J., Fisser P., Pareja Roblin N., Tondeur J., van Braak J. Technological pedagogical content knowledge – a review of the literature // Journal of Computer Assisted Learning. – 2013. – Vol. 29, No. 2. – P. 109–121. – URL: https://doi.org/10.1111/j.1365-2729.2012.00487.x

8. Вендт М. Б. Оценка образовательных технологий: аналитический подход. – М.: Наука, 2018. – 242 с.